

tur illi parere; tum quia, licet princeps habeat hanc certitudinem et evidentiam, est moraliter impossibile ut omnes subditi illam assequantur; contra rationem autem esset aliquid moraliter impossibile postulare, ut lex justa obliget; tum etiam quia si hoc verum esset, fere omnes possent excusari a solutione tributorum. Non est ergo satis ut non constet per evidentiam. Potest vero latius illa particula sumi, et cum hac negatione alia conjungi, scilicet, ut neque per rationem probabilem constet de justitia tributi, et dicatur non constare, quod nec certo nec probabiliter cognoscitur, ex qua negatione oritur dubium negativum. Et in hoc sensu dico aliud esse loqui de principe, aliud de subdito et de solutione tributi. Princeps ergo si cum simili dubio tributum imperet, agit injuste, ut supra dixi, quia agit temere, et onerat subditos sine justa causa. Et ita in illo maxime habet locum, quod dicitur in cap. *Pervenit*, de Censibus, quod census ignorantiae nullo jure probatur; princeps itaque debet nosse justam causam tributi, et illam reddere quando oportuerit. Unde si subditis constet principem cum illo dubio imperasse tributum, non tenebuntur solvere, etiamsi nesciant an re ipsa intercesserit sufficiens causa necne, quia satis est quod sciant tributum esse injustum. Unde tunc non potest dici, tantum negative non constare subditis de justitia tributi: nam positive etiam constat illis de injustitia tributi, et ideo talis casus non ad praesentem resolutionem, sed ad praecedentem spectat.

16. At vero subditus qui nescit principem non habuisse causam, vel dubitasse de causa, sed solum ignorat an habuerit causam, vel quam habuerit, et consequenter solum est dubius negative de causa vel justitia tributi, tenetur ad solvendum tributum. Probatur ex generali regula quod subditus tenetur obedire Praelato praecipienti, non solum quando certus est, non esse contra Dei praecipium, quod homo jubet, sed etiam quando *utrum sit, certus non est*, ut dixit August., 22 contra Faust., c. 75, cap. *Quid culpatur*, 23, quaest. 1. Nec video cur sint ab hac regula excipiendae leges tributorum, cum aliae possint esse vel aequae vel magis onerosae, et cum possit esse aequae onerosum principi si illi non solvantur tributa, et cogatur militare vel alio modo servire republicae sine necessariis tributis. Ad quod maxime juvat quod de apostolica sede dixit Carolus imperator: licet vix ferendum ab illa sancta sede imponatur jugum, *tamen ferendum est*, cap. *In memoriam*, d. 19. Haec enim sententia in

quolibet principe superiore cum proportione, et intra suam mensuram locum habet; praesertim cum tributum non possit dici intolerabile jugum, solum quia causa ejus a subditis ignoratur. Praeterea saepissime potest causa tributi esse occulta, et tamen esse justa; neque tenetur semper rex causam propalare, imo interdum tenebitur occultare ad negotii expeditionem. Regulariter etiam non potest causa innotescere omnibus et singulis subditis, quia vel non sunt capaces, vel quia non omnibus vacat causas tributorum examinare et agnoscere; imo de facto fortasse sunt multa tributa justa, quorum causas non agnoscunt multi viri prudentes et docti, nedum omnes rustici. Atque haec ratio eodem modo urget de justitia tributi, quatenus pendet ex forma. Qui enim fieri potest ut omnes subditi informentur, et cognosceant an in tributo sit aliqua inaequalitas ratione improportionis, seu injustae distributionis, cum hoc vix possit a sapientibus judicari, et pendeat ex innumeris circumstantiis; ergo, ut lex tributi obliget, postulari non potest positiva scientia, vel probabilis cognitio de justitia tributi, quoad has omnes conditiones, sed satis est quod constet esse imperatum a legitimo principe, et quod non constet injustitiam continere.

17. Et confirmari hoc potest ex cap. *Super quibusdam*, de Verb. sign., ubi quatuor genera tributorum dicuntur non prohibita, scilicet, imposita ab imperatore, rege, Concilio seu Papa, et antiqua ante hominum memoriam; sed in hoc quarto membro, si constat tributum esse ita antiquum, praesumitur legitimum ex parte causae, etiamsi ignoretur, ut supra dictum est, et est communis sententia ibi, et in cap. *Pervenit*, de Censib.; ergo eodem modo reliqua praesumenda sunt habere justam causam, eo ipso quod ponuntur a principe legitimo, nisi contrarium constet. Probatur consequentia, quia illa quatuor aequiparantur quoad hoc ut non sint interdicta; ratio etiam hoc suadet, quia praesumptio est pro superiore, dum contrarium non constat; praesertim quando constat vel creditur principem non temere processisse, sed consueto consilio usum fuisse; tunc enim magna ratio est praesumendi justam habuisse causam, licet a privatis subditis ignoretur. Et ita non obstat huic sententiae dictum cap. *Pervenit*, dum reprobat census ignorantiae, tum quia loquitur de ignorantia ejus qui tenetur scire et causam reddere; tum etiam quia non potest dici omnino causam ignorare, qui scit legem tributi esse latam a principe de

quo tenetur praesumere ex causa moveri, dum sibi aliud non constat. Et hoc videtur mihi sensisse ibi Panormit. cum Innoc. dum ait, quando constat de debito census, licet causa ignoretur, esse solvendum: *Et idem*, inquit, *ubi constaret de statuto, vel privilegio indulto habenti potestatem: sufficit enim confessio, et haberi potest pro causa.*

18. Et similiter non obstat dictum cap. *Quaquam*, de Cens., in 6, quia in eo non dicitur nova tributa vel pedagia praesumi injusta, sed regulariter reprobata jure canonico et civili, quod dictum est propter pedagia non imposita legitima potestate, ut supra cum Glossa declaravimus ex ipsis juribus canonicis et civilibus, in quibus pedagia reprobantur. Pedagias autem a legitimo principe impositas nullo jure canonico vel civili reprobantur ullo modo, nedum regulariter. Neque est verisimile jus canonicum vel civile hanc notam inurere principibus legitimis, ut praesumat regulariter esse iniqua nova pedagia ab eis imposita: ergo ex vi dicti cap. *Quaquam*, non possunt talia tributa praesumi injusta: ergo nulla est probabilis ratio id praesumendi; quando autem nulla subest ratio praesumendi legem esse injustam, et constat latam esse a legitimo Praelato, profecto obligat. Unde etiam non recte applicatur hic illud principium: Quod in dubiis melior est conditio possidentis; quando duo possident aliquo modo, et in casu dubio alter est necessario privandus re quam possidet, vel jure suo, melior est conditio ejus qui habet majus jus, et pro quo magis praesumitur: ita vero est in praesenti casu. Nam sicut subditus possidet suam pecuniam, ita princeps possidet suum jus imperandi et obligandi subditum, quod est majus et excellentius, et pro illo magis praesumitur, et haec est ratio ob quam praecipuum superioris praefertur dubitationi subditi, licet videatur possidere res suas, aut libertatem suam, vel actiones suas: ita ergo in praesenti dubio praefertur princeps subdito, cum eadem ratio militet, nec possit res publica aliter convenienter gubernari.

19. *Si subditus habeat probabiles rationes de injustitia tributi positi a legitimo principe, potest illud non solvere.*—*Auctoris distinctio de probabilitate tributi obligante vel non obligante.*—Tertio modo potest illa particula *non constat* excludere tantum evidentem scientiam, manente probabili iudicio et cognitione, et ita erit difficilior assertio, quia licitum est unicuique homini operari juxta probabile iudicium, ut est communis doctrina, quia non

potest homo, regulariter loquendo, certiores rationes de rebus assequi: ergo si subditus habeat probabiles rationes de injustitia tributi positi a legitimo principe, potest illud non solvere, et se indemnem servare; et ita sentiunt allegati auctores, et declarat expressius Navar. lib. 3 de Restit., cap. 1, n. 267, et sequitur Less., lib. 2, cap. 33, dub. 8, n. 64. Sed non videtur posse hoc indistincte affirmari. Et imprimis suppono in ipso principe non requiri evidentiam justitiae tributi, ut illud juste imperet, sed satis esse ut post prudentem consultationem probabiliter iudicet causam et impositionem esse justam, ut iidem auctores faterentur, eo quod frequenter impossibile sit hominibus certiores rationes assequi, et maxime in his rebus moralibus, quae ex conjecturis et innumeris circumstantiis pendent. Duobus ergo modis potest subditus contrarium probabiliter opinari: primo, habendo definitum iudicium probabile de injustitia tributi ex defectu causae vel formae, et ignorando omnino an contrarium probabile sit, vel an princeps ductus fuerit probabili iudicio in lege ferenda. Et quando subditus hoc modo est affectus et instructus, verum censeo, posse sequi suum probabile iudicium, quia tunc, humano et morali modo loquendo, illi constat legem esse injustam, cum de illa habeat definitum iudicium opinativum, seu probabile, sine resistentia contrarii, ut sic dicam. Neque in eo casu tenetur praesumere pro justitia principis, quia non tenetur tantum deferre auctoritati principis, ut contra proprium iudicium probabiliter ratione fundatum sine alia ratione probabili pro illa praesumat.

20. Alio vero modo potest subditus ita opinari injustam esse impositionem, ut nihilominus iudicet contrarium etiam esse probabile, et tunc censeo non posse excusari ab obligatione legis propter illam probabilem opinionem. Primo, quia, licet illud iudicium sit probabile speculative, nihilominus practice potest certe iudicare legem esse justam, quia, ut hoc sit certum, satis est ut constet legislatorum ductum esse, vel certe duci potuisse probabili ac sufficiente ratione ad illam ferendam: ergo obligatur subditus ad parendum tali legi, quia non potest dari bellum justum ex utraque parte. Neque obstat quod interveniente ignorantia dari possit, quia hoc habet locum ubi caetera sunt paria; hic autem non est ita, quia caeteris paribus praefertur jus superioris, maxime quando practice constat illum juste praecipere. Confirmatur primo ex dictis, quia, quando

dubium est negativum, est etiam ignorantia æqualis justitiæ et injustitiæ, et nihilominus subditus cogitur obedire, ut ostensum est: ergo a fortiori quando est iudicium speculativum æquale pro utraque parte, debet practice præferri jus superioris: est enim eadem ratio, vel major, quia in præsentem certo constat practice de justitia legis; ibi autem neutrum constat practice vel speculative, sed præsumptione tantum agitur. Confirmatur secundo, quia alias in omnibus legibus idem esset dicendum, et ita quotiescumque subditus probabiliter iudicaret Prælatum injuste præcipere, etiamsi sibi constaret Prælatum duci iudicio probabili et sufficiente, posset illi non obedire, quæ esset nimia licentia, et multam confusionem et scandala pareret. Tandem illud principium de usu opinionis probabilis hic non recte applicatur, quia non semper opinio probabilis speculativa de qualitate materiæ, vel de causis aut effectibus ejus, sufficit ad licitum usum ejus in praxi, quando in cæteris non est æqualitas, ut quando in re ipsa semper subest periculum quod imprudenter suscipitur, vel quando sit contra aliquod majus jus. Ut licet quis probabiliter opinetur rem quam alius possidet esse suam, non potest sua auctoritate illam surripere, quando conscius etiam est alteri non deesse rationem probabilem ad retinendam illam, quia tunc non potest applicare ad opus prius illud iudicium probabile, cum sciat in simili eventu meliorem esse conditionem possidentis: ita ergo est in præsentem, quia superior est hic præferendus tanquam possidens principaliter jus, ut declaravimus. Ut ergo contraria sententia in praxi sit segura, videtur intelligenda, quando rationes contra justitiam tributi sunt valde urgentes, et præsertim si jvantur publico rumore, et fama vel suspitione etiam virorum sapientium, vel quando aliæ circumstantiæ concurrunt, de quibus in sequenti conclusione dicam.

Possitne aliquando non solvi tributum nisi petatur.

21. Dico quarto: regulariter, ac per se loquendo, quoties lex tributi obligat in conscientia, etiam obligat ad illius solutionem antequam petatur: et e converso, quando, non obstante lege, juste excusatur subditus non solvendo tributum si non petatur, potest etiam se occultare ne petatur, vel non fateri veritatem, si absque mendacio valeat; imo, licet mentiatur, vel pejeret, aut resistat, non aget

contra justitiam denegando tributum, etiamsi alias peccet. In aliquo vero casu accidere potest ut lex, licet simpliciter imperet solutionem tributi, non obliget donec petatur, et tunc revera obligat in conscientia ad solvendum sine resistantia, vel etiam ad veritatem prodendam, si de illa quis interrogetur ab exactore tributi. Tota hæc assertio fere sequitur ex dictis, solumque ultima pars aliquam declarationem postulat. Probantur ergo reliquæ partes, quia si constat sufficienter tributum esse omni ex parte justum, lex per se obligat ad solutionem nulla expectata petitione, ut in prima assertionem dictum est: si vero constat de injustitia tributi, lex non obligat etiamsi petatur, ut probant adducta in assertionem secunda. Si vero sit status medius, seu dubius, inspiciendum est per quæ principia possit et debeat reduci ad certitudinem practicam, vel obligationis, vel excusationis, juxta dicta in tertia assertionem. Et quando non obstante dubio manet practica obligatio, non solum est ad solvendum petitum tributum, sed simpliciter ad solvendum, quia est obligatio ad servandam legem, et lex per se ad hoc obligat. Si vero e converso ex dubio nascitur excusatio, non solum erit ad non solvendum quod non petitur, sed etiam licet petatur, si commode fieri possit, quia excusatio illa simpliciter est ab obligatione legis: ergo loquendo per se ac regulariter non est differentia inter obligationem ad solvendum tributum post petitionem, vel sine illa.

22. Nihilominus declaratur ultima pars: nam contingere potest ut aliquod tributum absolute spectatum censeatur nimis grave, et in suspensionem injustitiæ veniat, ita ut communiter subditi male de justitia illius opinentur, et nihilominus quod cum illa moderatione, scilicet, quod tributum peti debeat et alias non censeatur obligare, reputetur tolerabile et facile admittatur. Ergo nihil obstat ut in tali casu lex non obliget ad ferendam solutionem, obliget autem ad parendum exigenti. Duobus autem modis hoc accidere potest: unus est, si tributi quantitas vel aliæ circumstantiæ ejus cogant ad ita interpretandam legem ut justa sit, arbitrio virorum prudentum, considerata proportione tributi ad res super quas imponitur, et ad personas quibus imponitur. Neque obstat quod verba legis id non declarent, aut quod de tali intentione legislatoris non possit ex verbis legis constare, quia, ut lex non sit exorbitans, licitum est restringere verba ejus juxta materiæ exigentiam, et ita tunc talis

interpretatio fit exigente justitia, ut sic dicam. Et ita videntur sentire de gabella seu alcavala Soto, Medina, et alii. Neque etiam huic moderationi obstat quod tributi contributio sit cujusdam debiti solutio, nam hoc debitum non habet ex natura rei certam quantitatem, sed hanc taxat lex humana, et fieri potest ut taxata cum absoluta obligatione sit nimia, et cum illa moderatione sit accommodata.

23. Alio modo potest intelligi talis moderatio facta vi consuetudinis, in qua (ut dixi) Navarrus maximam vim facit, et potest habere magnam, quando constat vel probabilius est, juxta publicam formam, nimium esse gravatos subditos. Tunc enim consuetudo illa non potest dici irrationabilis, nec contra legem naturalem, quia non eo tendit ut rex privetur debitis et abundantibus stipendiis, sed ut non sint nimia, et ut populus commode possit illa solvere. Cur ergo talis consuetudo non habeat vim moderandi legem quoad moderationem tributi solvendi quæ per eam fit? Neque etiam in eo casu obstat defectus consensus taciti in principe, qui semper resistit, et punit se occultantes ne solvant; hoc (inquam) non obstat, quia, licet princeps per moderatas penas semper resistat ne subditi nimiam licentiam sumant, præsumi merito potest illam coactionem esse pure pœnalem, et ad recompensandam illo modo tributorum diminutionem: nihilominus vero consuetudo habebit vim remittendi obligationem legis in conscientia, et princeps vel non potest, vel non debet in hoc ei resistere, quia leges humanæ debent esse moribus utentium accommodatæ.

24. Addo præterea contingere posse ut de nullo tributo in particulari judicari possit esse nimis grave, vel injustum, etiamsi lex obliget ad solvendum illud absolute, et absque petitione; et nihilominus quod tot sint multiplicata tributa ut ex eorum cumulo resultet onus nimis grave pro communi populo subditorum, et quod hoc moraliter constet ex effectibus et ex publico clamore populi et communi etiam prudentum iudicio. Tunc ergo habere poterit etiam locum dicta moderatio, quia, si onus est nimium, parum refert quod una vel pluribus legibus ac viis exigatur: ergo tunc poterunt subditi illa moderatione uti in una vel altera occasione, cum commode potuerint, non ut sufficientia tributa non solvant (hoc enim nunquam licere potest, quia est contra naturalem justitiam), sed ut cum moderatione justa solvant, seque indemnes observent, ut habere possint unde semper justa tributa persolvant.

Praxis in solvendis tributis declaratur.

25. Ultimo (quia potissimæ hujus materiæ difficultas et utilitas est in applicatione hujus generalis doctrinæ ad praxim) addendum est, ad iudicium ferendum in singularibus factis et personis, necessarium esse in particulari ponderare conditiones personæ, an, scilicet, dives sit vel pauper, et an unum vel alterum tributum vel multa ex diversis capitibus seu titulis solvere teneatur. Deinde conferre oportet facultatem et conditionem personæ cum onere tributi vel tributorum, et expendere an respectu talis personæ onus sit nimis grave, quia excedit facultatem ejus, et lucra vel redditus quibus indiget ad sustentationem, vel personæ, vel familiæ, vel status convenientis ac moderati, attenda ejus conditione et qualitate. Quibus spectatis, juxta conditionem inde resultantem poterit formari iudicium circa excusationem, vel obligationem solvendi tributa integre vel ex parte, et sub conditione, si petantur, vel absque illa. Nam imprimis nunquam debet quis excusari ab omnibus tributis solvendis, nisi tanta sit paupertas ut impotentia excuset: regulariter vero obligatio pendendi tributum principi adeo naturalis est et per se orta ex ratione justitiæ, ut non possit quis omnino excusari propter apparentem injustitiam aut nimium gravamen tributorum. Nam, esto aliqua essent injusta, alia erunt justa, et saltem antiqua semper præsumuntur justa, et in cumulo tributorum semper includitur illa generalis ratio contribuendi ad dandum principi justum stipendium et auxilium ad publicas expensas sui muneris.

26. Quia vero hæc contributio debet esse proportionata personis, et non est eadem quantitas absoluta justa respectu omnium, ideo, si in particulari constet respectu hujus esse nimis gravem et improporcionatam, excusabitur quis a tanto, licet non a toto, et ita poterit vel tantum solvere ea quæ sine dubitatione sunt justa, et alia vitare non propter solam dubitationem de illorum justitia, sed quia omnia simul continerent improporcionem quæ merito vitatur non solvendo ea quæ minus certa sunt. Quamvis si ordo iste commode servari non potuerit et facilius sit occultare alia tributa, et ea solvere quæ minus certa sunt, satisfaciet quis suæ obligationi illa solvendo, dummodo justa quantitas tributorum persolvatur; nam ibi quædam tacita recompensatio intervenit. Ubi autem ex improporcionem ad personam non

apparet excessus, et solum agitur de justitia vel injustitia tributi, regulæ assignatæ servandæ sunt. Neque obstabit huic justæ considerationi et prudenti judicio, quod tributa pendantur publicano qui illa conduxit seu emit, quia propter contractum publicani cum rege, non augetur debitum subditorum, et publicanus subrogatur loco regis, et ideo eo modo et cum illis limitationibus vel moderationibus ad illum transeunt, quo debebantur regi. Denique est optimum consilium et moraliter necessarium, ut hoc iudicium practicum non fiat ab unoquoque de ipso; tum quia non solet quis esse æquus iudex in propria causa; tum quia non solent esse singuli subditi sufficienter instructi ad hoc iudicium ferendum: unusquisque ergo sequi debet consilium viri docti et prudentis, seu confessoris, qui regulariter, ac cæteris paribus, debent inclinare subditum ad solutionem tributi, præsertim ante factum, quia jus regis de se et majus et certius est; post factum vero facilius est convenire, ubi utrinque fuerit dubitandi ratio, ut dixit Sylv., verb. *Gabella*, 3, quæst. 14, et fere alii sequuntur.

CAPUT XIX.

UTRUM LEGES HUMANÆ IRRITANTES CONTRACTUM PŒNALES VEL ONEROSÆ SINT.

1. *Lex humana irritat contractus, quia hoc expedit aliquando communi bono.* — Unus ex effectibus legis humanæ est irritare contractus, ut in superioribus diximus, et nunc supponimus tanquam manifestum ex usu utriusque juris civilis et canonici. Sic enim in conficiendis testamentis, et in contractibus minorum et mulierum, et in bonis ecclesiasticis, et in ipso etiam sacramento matrimonii, aliquæ conditiones sunt jure humano requisitæ, sine quibus contractus non est validus ex vi ejusdem juris humani: ratio autem cur hoc possit facere lex humana, est quia non repugnat legi naturali, et alioqui expedit ad commune bonum reipublicæ ut talis potestas sit in republica seu ejus principe. Prior pars constat, quia, licet potestas contrahendi valide sit naturalis homini, tamen potest illa privari, sicut potest privari libertate, neque id est contra jus naturæ præceptivum, sed negativum, ut supra lib. 2 declaratum est. Posterior autem pars constat experientia, quia ad vitandas fraudes et alia incommoda sæpe hoc est necessarium, et ideo sicut data est reipublicæ potestas præcipiendi, ita et irritandi actus; item quia pars

communitatis est magis reipublicæ quam sua, et ideo habet operationes suas dependentes a republica, quando tales sunt ut in commune bonum vel damnum cedere possint: ergo caput reipublicæ habet potestatem in membra sua, ut possit operationes eorum irritare, vel modum eis præfigere sine quo invalidæ sint quoad morales effectus qui per eas fieri possent. Ab hoc ergo effectu leges aliquæ irritantes denominantur, quæ secundum illum rationem specialem considerationem habent, quæ in hunc locum optime cadit; nam propter illum effectum inter onerosas et odiosas leges computantur, quia valde onerosum est homini ejus voluntatem ita ligare, ut neque licite neque valide facere possit quod vult, et facere posset, nisi in lege impediretur. Ad explicandam igitur harum legum obligationem, oportet declarare quale sit hoc onus, et an subeat rationem pœnæ: inde enim constabit an hæc leges obligent ad modum pœnalarum legum, vel moralium: nam quod aliquo modo obligent dubitari non potest, cum veræ leges sint et intrinsece includant omnia quæ legi humanæ conveniunt ex vi generis, seu quatenus vera lex est.

2. *Leges irritantes esse pœnales sentiunt multi, quia est gravamen subdito.* — In quæstione igitur proposita, multi jurisperiti censent leges irritantes esse pœnales. Ita tenet Gloss. in c. *Decet*, § *Ordinarii*, verb. *Processus*, de Immunit. Ecclesiar. in 6; sequitur Panorm. in c. ult. de Fer., n. 18. Idem habet Bart. in l. *Sanctio*, in princ., ff. de Pœnis, et plures alii. Et potest sumi ex c. *Super litteris*, de Rescri. ibi, *In suæ perversitatis pœnam*, et ex l. *Turpia*, ibi, *Odio scribentis*, ff. de Legat. 1, ubi notat Bald. Imo aliqui vocant hanc pœnam naturalem et intrinsecam, ut videre licet in Decio, c. 2 de Constit., lect. 1, n. 5, cum Imol., in cap. ult. de Rescri., circa Gloss., verb. *Personalibus*. Et ratio reddi potest, quia irritatio actus quem homo suo jure et naturali libertate posset valide facere, est non parvum gravamen et nocumentum subditi: ergo non potest nisi in pœnam juste imponi. Et declaratur, quia hæc annullatio non fit nisi inhabilitando personam ad talem actionem; sed omnis inhabilitas personæ per legem inducta est quædam pœna: ergo. Confirmatur, quia si lex irritans non esset pœnalis, non esset restringenda, sed potius extendenda; consequens est contra communem omnium sensum. Atque hinc inferunt aliqui, eo ipso quod lex addit aliam pœnam, censeri non irritare, ne

bis eundem actum punire videatur, de quo puncto in cap. 23 dicemus.

3. *Leges irritantes non esse pœnales, sed directivas sentiunt alii.* — Probatur quia non est pœna sine culpa. — Aliorum vero sententia est, leges irritantes non esse pœnales, sed morales, seu per se directivas communitatis. Ita tenet Joan. And. in c. ult. de Elect., in 6, regula *Odia*, de Regul. jur., in 6, in Mecurial. Fundatur quia pœna solum est, quando lex diminuit patrimonium aut tollit jus acquisitum, quod non fit in actus irritatione. Idem tenet Domin. in d. cap. ult. de Elect., in 6; et idem sentit Felin., in d. c. 2 de Constit., n. 3, citans Inn. in c. *Si vero*, de Sent. excom., ubi dixit annullationem actus non esse naturalem pœnam. Sed dictum illud alium fortasse sensum habet, ut infra hoc capite dicam. Ratio autem pro hac sententia, præter eam quam tetigit Joan. Andr., esse potest quia pœna non est nisi præcedat culpa; sed annullatio actus fit sine culpa prævia; ergo non est pœna. Dices pœnam interdum imponi sine culpa, licet non sine causa, ut supra dicebamus de lege pure pœnali. Sed contra hoc, quia etiam loquendo hoc modo de pœna late sumpta, requirit culpam etiam lato modo, scilicet civilem, seu in eo foro in quo imponitur pœna, esto non sit necessaria culpa in foro Dei; at hic nulla culpa requiritur, etiam legalis. Vel aliter, quando ad pœnam non requiritur culpa, sed causa, necessarium saltem est ut illa causa sit actus liber punibilis ex justa causa, quia pœna non est nisi propter actionem vel omissionem liberam; at nulla talis causa est necessaria ad irritandum actum, sed alia quæ consideratur ex parte boni communis; ergo illa non sufficit ut sit pœna. Confirmatur, quia alias omnis irregularitas esset pœna, quia est gravamen quod non imponitur sine rationabili causa: consequens autem est plene falsum.

4. *Irritationem actus in proprio conceptu non includere quod sit pœna, et sæpius non esse pœnam, interdum vero sic.* — Vera tamen resolutio est irritationem actus in proprio ac necessario conceptu non includere quod sit pœna, et ita sæpius non esse pœnam, interdum vero posse veram rationem pœnæ habere. Hæc est resolutio communis, ut videre licet in Bald., in l. *Non dubium*, c. de Legib.; Panorm., in c. 2 de Constit., et melius Decio, ibi lect. 2. Ut autem distincte et in specie declaratur, adverto duobus modis posse irritari actum: primo, directe aliquid constituendo et præcipiendo, et solum per consecutionem, seu

indirecte, prohibendo et irritando; ita videre licet in lege dante formam actui, et per consecutionem irritante actum factum sine tali forma. Exemplum optimum est in decreto Tridentini, sess. 24, circa contractum matrimonii: nam pro forma contractus posuit ut fieret præsentem parochum et duobus testibus, et aliter factum irritavit. Simile exemplum est de lege requirente ad valorem testamenti talem numerum testium. Item de lege dante formam alienationibus rerum ecclesiasticarum, Clem. 1, de Reb. Eccl. non alienan., et c. *Sine exceptione*, 12, q. 2. Item de dante formam eligendi, c. *Quia propter*, de Elect. Alius modus directe irritandi actum est negativus seu prohibitivus actus cum verbis sufficientibus ad irritandum illum; talis est lex prohibens matrimonium inter consanguineos vel affines intra quartum gradum, et irritans matrimonium clerici in sacris, aut religiosi professi, et similes. Hæc autem prohibitio ob triplicem causam seu finem fieri potest. Primo, per se propter commune bonum, quia ita expedit ad divinum cultum, vel ad decentiam religionis; secundo, in favorem aliquarum personarum, ut ad subveniendum fragilitati earum, ut fit per leges irritantes aliquos contractus minorum; tertio, in odium personæ seu actionis ejus, ut in legibus irritantibus acquisitionem domini in aliquibus donationibus vel acceptationibus. Aliqui addunt tertium irritandi modum per inhabilitatem personæ, sicut solent theologo explicare impedimenta matrimonii et professionis, et sicut Conc. Trid. expresse declaravit factum ab ipso esse in decreto edito contra clandestina matrimonia. Sed hic modus, licet verissimus sit, in duobus præcedentibus includitur, nec potest ab illis separari, si respective sumatur. Nam quoties lex irritat actum, reddit subditi voluntatem inefficacem et impotentem ad contrahendum, vel transferendum aut acquirendum dominium, vel quid simile, et hoc est inhabilitare actum ad contrahendum, vel sic contrahendum. Aliquando enim lex inhabilitat simpliciter personam ad actum aliquem in specie, ut inhabilitat clericum in sacris, vel religiosum professum ad contrahendum matrimonium; aliquando inhabilitat respective tantum, ut ad contrahendum cum consanguinea, vel ad donandum extraneis; aliquando solum inhabilitat ad sic contrahendum, ut dixit Concil. Trident. in dicto decreto. Et in his omnibus respective irritatur actus ipse, et voluntatis consensus redditur inefficax ad talem effectum faciendum.